
Antecknat

Montevideo och vardagslivet utan ambitioner

Av JOAKIM FORSEMALM

År 2010 medverkade jag i en antologi som skrevs av ett stort antal Göteborgsforskare – om "the state of Gothenburg". Boken innehåller olika perspektiv på en stad i rörelse, med teman som stadsmarknadsföring, subkulturer, historicering – och gentrifiering (Håkan Thörn, et al. 2010).

Min artikel sammanfattade min avhandlings slutsatser: att ett av de områden som de flesta andra forskarna i antologin snabbt skulle teoretisera som just "gentrifierat", Långgatorna i stadens västra centrum, faktiskt handlade om något annat. För vad som är beror, för en etnolog, på hur man frågar. För förstås kan man "hitta" gentrifiering lite varstans om man aktivt använder just det sökarkljuset. Så sker också i stor utsträckning: antalet "konstaterade fall" av gentrifiering i forskningslitteraturen bygger hyllmetrar (jfr Thörn & Holgersson 2014 och Lees, Slyter & Whyly 2007), men frågan är vad vi lär oss av det? Får man en "tjock beskrivning" om ett fenomen, i det här fallet förändring i städer, genom ett så begränsat teoretiskt perspektiv? I den här texten utgår jag

empiriskt från några samtal från en resa till Uruguay och dess huvudstad Montevideo och försöker med dem fånga relationerna mellan vardagsliv och stadsutveckling.

Inklämt mellan två sydamerikanska giganter är Uruguay ett land som från början inte alls ville vara självständigt. Men britterna, med egen hamn i huvudstaden Montevideo ("se, ett berg!") för export av framför allt nötkött – fortfarande den viktigaste exportvaran – såg till att denna i jämförelse lilla landmassa inte blev en provins i Brasilien eller Argentina. General Artigas, ståtlig på sin häst mitt på Plaza Independencia är därför en oombedd hjälte, som inte alls drev på idén om självständighet.

Florentina, vår guide under en gätur i centrala delarna av den stora hamnstadens i utloppet av Rio de la Plata med rader och åter rader av plataner längs de bilfyllda alléerna, blandar skrönor med allvar. Å ena sidan om skrockfullhet hos de första presidenterna i landet (en hund som var en "good luck charm", även som död; den uppstoppade varianten fort-

satte följa med på möten utanför presidentpalatset för säkerhets skull och den första presidenten som struntade i det blev förstås skjuten med en gång). Å andra sidan beskrev hon landets öppenhet: Uruguay är det minst korrumpierade landet i Sydamerika (Transparency International 2016) och med sitt ståtliga glastorn till presidentpalats – det nya precis bredvid det gamla – vill man understryka transparens och tillgänglighet. Säkerhetsdetaljen kring presidenter och andra höga ämbetsmän är också mer eller mindre icke-existerande. När den förra presidenten José Mujica, den fyrtionde i ordningen, var vid makten skämdes många uruguayaner. Han tog knappt ut någon lön och bodde inte i presidentresidenset, utan i stället på sin lilla gård utanför staden – som han körde till själv efter arbetsdagen i sin risiga bil. När vi en kväll under resan träffar en före detta utrikesminister under en grillfest, berättar han extensivt om skillnaden mellan amerikanska utrikesministerns pansarglasklädda limousiner och hans egna Fiat

*General Artigas, den motvilliga frihetskämpen (v);
på stadsvandring i Gamla stan (h). Foto: Joakim Forsemalm.*

Uno. Som även han körde helt själv från parkeringsplatsen utanför Carrasco, den fabulösa flygplatsbyggnaden med form av ett bält djur, ritad av den inhemska storarkitekten Rafael Viñoly.

Uruguay ligger visserligen avsidet i världen, sett ur en euro-amerikansk världsbild, men liksom Buenos Aires känns Montevideo som vilken europeisk storstad som helst. Kanske med skillnaden att det inte finns ett riktigt bra, rent och effektivt kollektivtrafiksystem (på Montevideos gator rullar bullriga och dieseldrivna bussar, helt utan tillgänglighet till funktionshindrade eller föräldrar med barnvagn) och så "saknas" de flesta globala mat- och klädkedjorna. Något McDonalds, någon Burger King kan man hitta, men hit har den småskaliga-butik-döden inte riktigt kommit. Inte än, eller så kommer den helt enkelt inte till Montevideo. Ekonomiska system och hur de betar sig, är ingen naturlag och globaliseringen ser förstås olika ut

världen över. Att staden är välbekant till sin struktur för en svensk på resa har förstås att göra med att de allra flesta i landet har europeiskt påbrå, med släktband tillbaka till Italien, Spanien och Schweiz och med en liknande historia som den svenska i en stor del av befolkning flydde missväxtår i Europa och sökte sig till Uruguays bördiga landskap.

Arvet från historiska planeringsideal syns tydligt: Montevideo är en dröm för Space Syntax-älskande planerare och arkitekter av vår tid med en rutnätsstad så vidsträckt att du inte kan gå ut ur den, du behöver ta bilen. Och allt är slutna kvarter, med hög grad av aktiva bottenvåningar (butiker eller andra verksamheter) (jfr Ståhle 2016).

I den numera avlidne amerikanska TV-kocken Antony Bourdains avsnitt om Uruguay i serien *Parts Unknown* (2018) görs, vid sidan beskrivningar av hur den uruguayanska matkulturen vuxit

fram och fungerar, en poäng av att Uruguay är ett land där ansträngningar förstås finns, men att de inte riktigt syns eller bör synas. Den nationella grundtonen är lite småkritisk, mer av historiska än samtida skäl.

Kanske skall man förstå både presidentpalatsets glasfasad och den före detta utrikesministerns avsaknad av livvakter som ett uttryck för den slags jantelag som därför präglar landet, där ingen är över någon annan. I Uruguay är tävlingsinstinkten låg, så länge det inte handlar om fotboll, ämlikhet är hela tiden en strävan, men förstås finns det även här stora skillnader i livsvillkor. Sverige och Uruguay är på det sättet lite lika och kopplingarna länderna emellan är speciella, sedan den svenske ambassadören i Chile Harald Edelstam under början av 1970-talet och för vilken gång i ordningen körde eget race som diplomat i världen. Något som i det här fallet betydde att han flög ut oppositionella uruguayaner (och förstås chilenerare) ut ur ett Santiago som de hoppats skulle kunna skydda dem från militären som tagit makten i Uruguay, med det svenska regeringsplanet. Sveriged stod för en humanism som många längtade efter under den enväldshärskande eran i flera sydamerikanska länder.

Men även om det finns en idé om att inte åthäva sig, är det inte någon mañana,

mañana i Uruguay, snarare strävsamt, arbetsamt. Det är ändå det mest progressiva landet i Sydamerika, med fria aborter, gratis utbildning hela vägen upp genom universiteten, det är tillåtet med samkönade äktenskap och, vilket kanske blivit borde vara den allra största snackisen om landet: omställning av energipolitiken är radikal. På bara åtta år har landet gått från en stor del import av "smutsig" energi från bland annat Brasilien till lika stor del export av el från enorma vindkraftsparker i landet. När jag var i Montevideo för åtta år sedan kunde jag se det med egna ögon. I hamnen låg det hundratals metrar av importerade vindkraftsdelar och väntade på att komma i elproduktion. Att under inte ens ett decennium lyckats med det vi i Sverige satt som mål 20 eller så år framåt i tiden – i Uruguay är idag 95 procent av elen grön (Watts 2015) – är förstås inget annat än sensationellt.

Bara Danmark har högre andel vindkraft idag (Institute for Energy Economics and Financial Analysis, 2018). När uruguayanska representanter presenterade denna omställning under klimatmötet COP21 i Paris, häpnade många. Hur kunde omvärlden ha missat denna revolution i skymundan? Vad kunde man lära sig av vilka mekanismer som skapat förutsättningen? Hur går detta ihop med den anspråkslösa attityden till livet i allmänhet?

Inom samma kvarter: till vänster ett byggnadsskelett som lämnats för över 10 år sedan; till höger: nytt hopp, nya möjligheter. Foto: Joakim Forsemalm.

Det är lätt att tänka på Sven B. Eks, Magnus Bergqvists och Kerstin Lökkens *Stadens Janusansikte: Göteborgare tycker om Göteborg* (2002) när man är i Montevideo. På samma sätt som Göteborgare har när slags hatkärlek till sin stad, uttryckt förstås bland annat genom det ständiga pikandet av den egna arkitekturen genom de göteborgshumoristiska smeknamnen ("Koppamärra", "Läppstiftet" och "Gamla Ullevi" som är den nyaste arenan, fast det var ju inte menat som ett skämt, men... ni förstår), lika dubbelsidig framstår Montevideo. I de mest centrala delarna av staden hittar man byggen som avstannat – och som ockuperas av bostadslösa – i samma kvarter som nya förhoppningsfulla projekt. Här pågår ingen fullständig socioekonomisk omstrukturering, det sker i små steg och skapar en stad med stor dynamik.

Här kan man gå på ruinromantisk- och nybyggnadsvandring samtidigt: det finns lika mycket övergivna byggnader (jfr Jörnmark 2009) som det finns nya och moderna utvecklingsprojekt att studera. Med jämlikhet så viktig del av den kulturella självbilden – varför skulle det bli radikalt annorlunda i framtiden?

I *Kulturella Perspektiv* temanummer "Hemma – samhörighet och tillhörighet" (nr 1/2006), skriver Charlotta Widmark en av få artiklar om vardagsliv i sydamerikanska städer. I fokus är migration från landsbygd till stad och en urbanisering som präglad även Bolivia, och La Paz, i det fallet. Widmark diskuterar begreppet "hemmastadd" och hur svårt det var för den från rurala Omasuyosprovinsen till storstaden inflyttade befolkningen var att skapa sig en trygg plats.

I omflyttningen, menade

*Karta i Uruguay, a Country Study.**Edited by Rex. A. Hudson and Sandra W. Meditz, Washington, 1992.*

Widmark, skapas en tvetydighet, en ambivalens: det är svårt att veta om det är ett permanent eller tillfälligt tillstånd man befinner sig i. När jag pratade med Carolina, en svenska med två barn som bor i stadsdelen Portones, som vuxit upp i Sverige med en svensk mamma och en uruguayansk pappa och som bosatt sig i Montevideo

efter att ha bildat familj med en man från staden, pratar hon inte så mycket om en ambivalens. Snarare har hon grundats i det uruguayanska vardagslivet, som har något som saknas i Sverige:

Det skönaste med att bo i Uruguay är att man inte behöver producera ett liv. Man kan mycket mer vara sig själv, liksom. Här finns inga out-

talade krav på att man skall ha det på ett visst sätt hemma, inredningstrender finns liksom inte på det sättet i Uruguay. Det tycker jag är skönt. När vi bodde några år i Sverige märkte jag hur svårt jag hade för den där hetsen.

Samtidigt saknas en del förutsättningar i Uruguay vad gäller vardagslivet. Carolina berättade att det dels är sämre

ekonomiska förutsättningar att leva i Uruguay än i Sverige. Även välutbildade kan behöva flera jobb för att försörja sig. Kanske handlar det om att många *är* högskoleutbildade: alla som vill får läsa på universiteten, liksom i Sverige är det kostnadsfritt, men förutsättningarna är att man klarar alla kurser, annars får man sluta. Systemet är därför på ett sätt självreglerande, men inte ens välutbildade personer som t.ex. psykologer klarar sig på en lön. Även om Carolina klarar sig på sitt arbete som säljare så är det tajta ramar för familjelivet eftersom det inte finns en utbyggd generell föräldraförsäkring i Uruguay. Där är ledigheten för en nybliven mamma tre månader, för pappor finns det ingen föräldraledighet att prata om. På gott och ont är man därför mer beroende av varandra i staden, av grannar och av släktingar.

Anthony Bourdain (2018) säger, i början av sitt avsnitt om Uruguay, att han älskar landet, eftersom det har en lågintensitet som smittar av sig. Det känns aldrig hetsigt i Montevideo, inte ens på 18 de Julio, Montevideos långa paradgata, kantade av butiker och restauranger. Det är förstås lätt att glida in i det där lågintensiva tillståndet när man är på resa. Även om det inte verkar så, krävs den hårt jobb för att klara sig i Uruguay. Det finns inte mycket utrymme för det där som skulle kunna uttrycka status,

varken i tid eller pengar, inte ens för den stora medelklassens.

Och om det nu är på det sättet, finns det då något utrymme för de mer genomgripande socio-ekonomiska omställningarna som kategoriseras som "gentrifiering" – Södermalm i Stockholm, delar av Linnéstaden i Göteborg, Brick Lane i London? Om det varken finns något bredare intresse, tid eller monetära resurser för statusjakt, vad skall trigga ekonomisk spekulation på det sätt vi är vana vid i Sverige? Montevideo är en stad där saker definitivt förändras och det skulle vara enkelt att peka på ställen som restaurangen Jacinto, den hipa matmarknaden Mercado Ferrando eller den kombinerade bokaffären och restaurangen Escaramuza och börja bygga ett case som vi benämner med väl kända analytiska begrepp. Men det vore slarvigt, det vore att inte lyssna på eller vilja förstå en större helhet, en bredare kulturell berättelse.

REFERENSER

INFORMANTER

Intervjuer med två personer boende i Montevideo under februari 2018. En kvinna, 38 år, med två barn, boende i stadsdelen Portones. En kvinna, 70 år, boende i stadsdelen Malvin. Deltog i en guidad gåtur i centrala Montevideo, som hölls på engelska 2018-02-07.

MEDIA

Anthony Bourdain's "Parts Unknown" S11E02, 2018. Tillgänglig via: <https://www.dailymotion.com/video/x6j2wkk>.

Jonathan Watts, 2015. "Uruguay makes dramatic shift to nearly 95% clean energy". Tillgänglig via: <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/03/uruguay-makes-dramatic-shift-to-nearly-95-clean-energy>.

RAPPORTER M.M.

Wynn, Gerard, 2018. "IEEFA Update: A renewable energy revolution in Uruguay for all the world to see", i Institute for Energy Economics and Financial Analysis, 180404. Tillgänglig via: <http://ieefa.org/ieefa-update-a-renewable-energy-revolution-in-uruguay-for-all-the-world-to-see/>.

Transparency index 2016. Tillgänglig via: <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/uruguay-overview-of-corruption-and-anti-corruption>.

LITTERATUR

Álvarez, María José, 2009. *Contentious Urbanization From Below: Land Squatting in Montevideo, Uruguay*. Dissertation. Pittsburg: University of Pittsburg.

Ek, Sven B.; Bergquist, Magnus & Lökken, Kerstin, 2002. *Stadens Janusansikten: Göteborgare tycker om Göteborg*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.

Forsemalm, Joakim, 2007. *Bodies, Bricks and Black Boxes:*

- Power Practices in City Conversion*. Göteborg: Digressiv produktion.
- Jörnmark, Jan, 2009. *Övergivna platser*. Göteborg: Historiska media.
- Lees, Loreta; Slater, Tom & Whyly, Elvin, 2007. *Gentrification*. London, Routledge.
- Stähle, Alexander, 2016. *Alla behöver närhet*. Stockholm: Dokument press.
- Thörn, Håkan, (red.), 2010. *Göteborg utforskat: Studier av en stad i förändring*. Göteborg: Glänta produktion.
- Veiga, Danilo, 2012. "Urban Inequalities and Segregation In Montevideo". Paper presented to the Urban and Regional Research Committee, RC 21 International Sociological Association Forum of Sociology ISA, August 1-4 2012 Buenos Aires. Tillgänglig via: <http://cienciassociales.edu.uy/departamentodesociologia/wp-content/uploads/sites/3/2013/archivos/Paper%20ISA%20RC%2021%20Danilo%20Veiga-1.pdf>.
- Widmark, Charlotta, 2006. "Hemmastadd i staden? Ay-

martalande migranter i La Paz, Bolivia", i *Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift*, 1:2006.

SUMMARY:

Montevideo: everyday-life with low ambitions?

This short article depart from a visit to Uruguay's capital Montevideo, a low ambition city in a high ambition country. Uruguay, being the most progressive country in South America with a quick turn-over in energy policy to almost all fossil-free, has been first on the continent in legalizing same-sex marriage and abortions. Montevideo, hosting more than half of the country's population, is a port city with a long history. Bursting with colonial architecture and miles and miles of grid structures along plane tree avenues, the city is, despite its population density, an opposite to its capital neighbor on the other side of the Rio de la Plata. Every day-life in Montevideo is low key, striving and industrious: although the middle class are vast, the economic margins are limited. But that's doesn't seem to be the reason for

people steering clear from the over-consumption of the European equivalents. Instead, it is the absence of the idea that you, through consuming, should create an identity, "produce a life story", as one of the article informants puts it.

Keywords: everyday-life, ambitions, colonial architecture, Montevideo, progressive country

Joakim Forsemalm is Associate Professor i Ethnology and active at Radar arkitektur & planering in Gothenburg, Sweden.